

EMİLE ZOLA'NIN *MEYHANE* ROMANI İLE MEHMET AKİF ERSOY'UN “MEYHANE” MANZUMESİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

A Comparative Study On Èmile Zola's Novel Named Meyhane and Mehmet Akif Ersoy's Poem
Named “Meyhane”

Sorumlu Yazar / Corresponding Author

Cemile GÖRHAN

Yüksek Lisans Öğrencisi,
Marmara Üniversitesi, Türk
Dili ve Edebiyatı Bölümü,
İstanbul, Türkiye.

ORCID

0000-0001-9371-5459

E-mail

cgorhann@gmail.com

Geliş Tarihi / Submitted:

08.06.2024

Kabul Tarihi / Accepted:

24.06.2024

Kaynak Gösterim / Citation:

Görhan, Cemile (2024). “Èmile Zola'nın *Meyhane* Romanı ile Mehmet Âkif Ersoy'un ‘Meyhane’ Manzumesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *Karabük Türkoloji Dergisi*, 5/9, 057-076.

Öz

Kaleme aldığı romanlarla savunucusu olduğu natüralizm akımı doğrultusunda toplumu tüm gerçekliği ile anlatmayı hedefleyen Èmile Zola, XIX. yüzyıl Fransız edebiyatının en büyük romancıları arasında yer alır. 1877 yılında yazdığı *Meyhane* romanında, yolu meyhane ile kesişen Gervaise Macquart ve ailesinin hayatının adım adım felakete gidişini anlatır. Türk edebiyatının II. Meşrutiyet döneminde eserler verip şöhrete kavuşan toplumcu şairi Mehmet Akif Ersoy da 1911'de “Meyhane” başlıklı bir manzum hikâye yazar. Manzumesinde, gün sonunda rastladığı meyhaneyi gözlemleyen bir anlatıcının şahit olduğu aile dramını ele almakla beraber bu mekân etrafında biriken insanların yozlaştırdığı bir toplumun panoramasını çizer. Èmile Zola ve Mehmet Akif'in meyhane başlıklı eserler kaleme almaları ve bu mekânı olumsuz bir bakış açısı ekseninde değerlendirmeleri, iki edebî metin arasında karşılaştırmalı bir çalışma yapılmasını mümkün kılar. Bu çalışmada, söz konusu iki sanatçının ortak bir mekân motifi etrafında kurgulanan biri roman diğeri manzum hikâye iki ayrı anlatısı biçim ve içerik özellikleri açısından karşılaştırılmış ve Mehmet Akif'in Èmile Zola'nın sanatlarından aldığı ilham kaynakları ortaya konmuştur.

Keywords: Èmile Zola, Mehmet Akif Ersoy, meyhane, realizm, natüralizm, toplum.

Abstract

Èmile Zola, who had wide repercussions around the world in the 19th century with his novels and aimed to describe society in all its reality in line with the naturalism movement he advocated, is among the greatest novelists of French literature. In her novel titled *The Tavern*, written in 1877, she tells the story of Gervaise Macquart and her family, whose paths intersect with the tavern, going towards disaster step by step. II. of Turkish literature. Socialist poet Mehmet Akif, who wrote works during the Constitutional Monarchy period, tells the story of the narrator witnessing a family drama while observing the tavern he came across at the end of the day, in his verse story titled “Meyhane”, which he wrote in 1911, and draws the panorama of a society corrupted by the people who accumulated around this place. In this study, two separate narratives of the two artists, one a novel and the other a verse story, built around a common place motif, were compared in terms of form and content features, and the sources of inspiration that Mehmet Akif took from Èmile Zola's art were tried to be revealed.

Keywords: Èmile Zola, Mehmet Akif Ersoy, tavern, realism, naturalism, society.

GİRİŞ

Fransız romancı Èmile Zola (1840-1902) sömürüye, toplumsal eşitsizliğe ve adalatsizliğe edebiyat aracılığıyla çözümler bulmaya çalışır. XIX. yüzyıl Fransa'sını, devrinin hükümetini ve bir ferdi olduğu toplumsal hayatı politik bir tavırla eleştirip çıplak gerçekçilik anlayışı ile romanlar yazar. Kendi cemiyetini incelerken yalnızca edebiyatla uğraşmakla kalmayıp fizyoloji ve tıp ilmine dair çalışmalar da yürütür ve edebî kurguyu bilimin yönetmesini arzular. “Bu yüzden onun romanları; karakterlerini, olaylarını ve bunlar arasındaki ilişkilerin açıklamalarını doğaüstü veya ilahi nedenlerden ziyade doğal temellere dayandıran ve sözde bilimsel dürtüden alan ve natüralizm olarak bilinen aşırı bir gerçekçiliği karşılar” (Mmabrol 1). Zola'nın bu anlayışla verdiği ürünlerin en bilinenleri 1871-1893 yılları arasında tamamlamış olduğu toplam 20 romandan oluşan Les Rougan-Macquart (Rougan ile Macquart Aileleri) serisidir. Doğalın ve toplumsal geçmişin insan genetiğiyle birleştiğinde bireyler üzerindeki etkilerinin nasıl şekillendiğinin incelendiği bu döngüde, Rougan ve Macquart ailelerinin soyundan gelen kişilerin nesiller boyu ilerleyen hayat serüveni ele alınır. Bunların yanında aile üyelerinin geçmişten devraldıkları soyaçekimin ve bunların yaşadıkları çevreyle birleşiminin önemi sorgulanır. Zola'nın bu seride kalıtım ve çevre etkileşimi arasındaki ilişkiyi derinlemesine ele aldığı üç romanı kronolojik sıra gereği de birbirini tamamlayan L'Assommoir (1877), Nana (1880) ve Germinal (1885)'dir. Çalışmanın ana kollarından biri olan L'Assommoir'da¹ meyhane batağına düşmüş bir aile odağında toplum eleştirisi yapılır.

Èmile Zola, insanı sosyal bir varlık olarak ele alır ve onu oluşturan tüm unsurlara toplum merceğinden bakar. Benimsediği roman anlayışını açıkladığı *The Experimental Novel and Other Essays* isimli eserinde kurduğu şu cümleler dikkat çeker: “İnsan yalnız değildir. Toplumda sosyal bir durumda yaşar. Sonuç olarak biz romancılar için bu toplumsal durum, olguları durmadan değiştirir. Aslında bizim büyük çalışmamız tam da burada, toplumun birey üzerinde bireyin de toplum üzerindeki karşılıklı etkisi üzerinedir” (20). Zola, romana yönelik ileri sürdüğü bu fikirleri L'Assommoir'da kurgusallaştırır. Bu anlatısında toplum ve insan etkileşiminin gölgesinde bireylerin birer birer çöküşünü geçmişten devraldıkları kötü huylu genlere ve yaşadıkları çevrenin çürümüşlüğüne bağlar.

Edebî eserlerinde toplum ile insanı bir bütün hâlinde ele alan bir diğer isim ise Türk

¹ Çoğu sözcüklerin diller arası çevrimi birebir olamayabilir. “L'Assommoir” da bu tür bir sözcüktür. Sözcüğün Türkiye Türkçesine çevrilişinde tam bir karşılığı olmasa da en yakın anlamı “Meyhane” olduğundan yapılan ilk çeviriden itibaren çevirmenler yukarıda zikredilen eseri bu başlık altında anmayı uygun bulmuştur. Sersemletme ya da bayılma anlamına gelen Fransızca “assommer” fiilinden türemiş olan assommoir, XIX. yüzyılın sonlarında Paris'te popüler olan ve işçi sınıflarının acılarını ucuz boğabilecekleri ve kendilerini hissizleşinceye kadar içkiye daldırabilecekleri tesislerde damıtılmış ucuz likör satan dükkâna atıfta bulunan bir konuşma terimidir (Parmeé 12).

edebiyatının önde gelen şairlerinden Mehmet Akif Ersoy'dur. O, toplum hayatının her alanına gözlem merceğini gezdirir ve eserlerine bu yolla malzeme toplar. Onun sanat anlayışının temeli, toplumu tüm öğeleriyle yansıtan bir gerçekçilik üzerinde yükselen çok katmanlı bir ideolojidir. Bunun yanı sıra onun eserlerindeki gerçekçilik, devrin teknik gelişmelerini ve çağın gerekliliklerini gözeten ve bilim önderliğinde ilerlemeye önem veren bir anlayışı kapsar. O, bilimi referans almakta geciken ve bu sebeple çağının gerisinde kalan bir milletin yaşayacağı zorlukları öngörür. Osmanlı Devleti'nin siyasi düzlemde itibar kaybettiği bir dönemde devlet bünyesindeki güç zayıflığının toplumsal çözümlere yol açtığı bilincindedir. Bu yüzden Akif, bir ferdi olduğu topraklarda hüküm süren buhranlı havayı tüm gerçekçiliği ile aktaran ve sanatını bu amaca adanmış bir sanatçıdır. O, insana karşı duyduğu derin hassasiyeti toplumsal duyarlılıkla birleştirip toplumu tüm fertleriyle kucaklayarak halktan yükselen sesleri tek ağızdan ifade etmeyi hedefler. Bu amaçta şiir türünü kullanıp ibret verici nasihatler eşliğinde bir edebî kurgu oluşturur. Özellikle manzum öykülerini şiirlik duyarlılığının yanında romancı titizliği ile yazar, kurguladığı anlatı etrafında okura çeşitli konularda öğütler vermeyi hedefler. 1911-1933 yılları arasında yazdığı yedi şiir kitabındaki şiirlerin toplamından oluşan Safahat başlıklı şiir seçkisinde benimsediği bu sanat anlayışıyla ortaya koyduğu ürünler göze çarpar. Bu eserde yer alan "Küfe", "Seyfi Baba", "Mahalle Kahvesi" ve "Meyhane" başlıklı manzumeleri onun sanatının en klâsik örnekleri arasında yer alır. Bunlar arasında "Meyhane" başlıklı manzumesinde tıpkı Èmile Zola gibi hikâyeye adını veren mekân yüzünden mahvolan bir ailenin dramını işler.

Verilen bu bilgiler doğrultusunda iki sanatçının aynı adlı edebî eserlerinin varlığı göze çarpar. Èmile Zola'nın *L'Assommoir*² ya da günümüz Türkçesi ile *Meyhane* isimli romanı ile Mehmet Akif Ersoy'un *Safahat*'ında yer alan "Meyhane"³ isimli manzum öyküsü ortak başlıklı olmakla beraber anlatım özellikleri açısından da benzerlikler gösterir.

Meyhaneler, alkollü içeceklerin yoğun olarak tüketildiği kapalı mekânlar olduğundan burada toplanan kişiler sarhoşluğun etkisiyle sorun yaratacak davranışlarda bulunur. Alkolün insanda yarattığı geçici şüursuzluk hâli meyhane ile sınırlı kalmayıp dış ortamlarda da sürer. Bu sebeple bireysel taşkınlığın toplumsal huzursuzluğa dönüşmesi noktasında topluma ve ona ait sorunlara eğilen Zola ve Akif'in odağı meyhane üzerine kurulur. Bunun sonucunda aynı başlığa sahip iki ayrı anlatı ortaya çıkar. Bunlar arasındaki birtakım ortak motifler iki sanatçının söz konusu eserleri üzerine ve kişisel sanat anlayışlarına yönelik bir karşılaştırma yapılmasını mümkün kılar.

² Èmile, Zola (1970). *Meyhane*, (çev. Hamdi Varoğlu), İstanbul: Remzi Kitabevi.

³Mehmet Akif Ersoy. (2007a). *Birinci Kitap Safahat*, Haz. Fazıl Gökçek, İstanbul: Dergâh Yayınları.

1. Èmile Zola ile Mehmet Akif Ersoy İlişmesine Bakış

Romanları başta olmak üzere çeşitli fikir yazılarıyla Fransız edebiyatına damgasını vuran ve temsilcisi olduğu natüralizm anlayışını tüm dünya edebiyatlarına kabul ettiren Èmile Zola ile Türk edebiyatında II. Meşrutiyet yıllarında şiir vadisinde verdiği örneklerle ünlenen toplumcu şair Mehmet Akif Ersoy, “meyhane” kavramını belli başlı mekân olarak ele alıp bu doğrultuda bir toplum panoraması çizerek ortak bir sanat anlayışında birleşirler. Onları birleştiren unsurlar meyhane ekseninde bir anlatı kurgulamanın ötesindedir.

Èmile Zola'nın 1877 tarihli *Meyhane* romanı ile Akif'in 1911'de yazdığı “Meyhane” başlıklı manzum hikâyesi farklı edebî türlerde yazılmış olsa da çok sayıda ortak özellik taşır. İki eserde de ele alınan temel mesele, meyhanenin birey ve toplum üzerindeki yıkıcı etkisidir. Mehmet Akif'in toplum ve birey terkihi, toplum gerçekliğini olduğu gibi yansıtmak ile öğretici bir anlayış gereği insana ahlâkî nasihatler vermeyi harmanlayan bir anlayıştır. Akif, realist bir bakış açısıyla toplumu incelerken Zola'nın benimsediği toplumcu sanat anlayışından ve öncüsü olduğu natüralizm akımından etkiler taşır. Bununla beraber toplum ve insan yaşamının iç açıcı olmayan taraflarını yalın bir dille kamuoyuna sunma noktasında natüralizme yaklaşırsa da Akif'in natüralizmi Èmile Zola'ninkinden oldukça ayrı çizgidedir. Söz gelimi Zola'nın *Meyhane*'yi yazmaktaki amacı, hayat yolunda yürüyen bir bireyin kendi kontrolü dışında kendisine bahşedilen kalıtsal ve çevresel etkenler sebebiyle yaşadığı yoldan çıkışları anlatmaktır. “Bir natüralist olan Zola, roman karakterlerinin davranışını soya ait kökenlerle ilişkilendirir ve bu nedenle karakterlerinin psikolojisinden çok fizyolojisine odaklanır” (Al-Zubi 10). O, kişilerin güncel davranışlarının sebebinin geçmişteki köklerde arar. Burada Akif'in Zola ile aynı edebî görüşü benimsemediği anlaşılır. Çünkü Akif'in “*Meyhane*”sinde natüralist anlatıma uyan öğeler bulunmakla beraber toplumsal bozukluğun kaynağı bireylerin soyunda aranmaz. Akif, bireysel veya toplumsal sorunların kaynağı olarak insanın kendisini işaret eder. Ona göre insanın sahip olduğu miskinlik, huysuzluk veya cimrilik gibi kötü huylar toplumsal bozukluklara neden olur. Bu kötü huyların kişiye genler yoluyla geçtiğinden söz etmez. Kişilerin kendi başlarına ıslah olmalarını temenni eder ve bu amaçla öğütlerini sıralar. Fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıklı bir birey, soyunun geçmişinde yer alan insanlardan bağımsız olarak bir toplumun inşasında rol oynar. Bu sebeple Akif, şiirlerinde insanın kalıtsal özelliklerine odaklanmak yerine onu güncel şartları dâhilinde ele alır. Ayrıca insanın metafizik karşısındaki durumu ile değil, onun mevcut hâlinin tespiti ve düzelmesi konusu ile ilgilenir. Bu farklardan anlaşılacağı üzere Akif'in Èmile Zola etkisinde kalmakla beraber onun benimsediği natüralizmi tümüyle kabullenmediği açıktır.

Mehmet Akif'in Èmile Zola'nın sanat anlayışından ve topluma yönelik fikirlerinden büyük ölçüde etkilendiğini gösteren birçok delil mevcuttur. Bu konuya eğilen

akademik araştırmaların varlığı da bu görüşü destekler. Akif'in yakın dostu Hasan Basri Çantay, sanatçının ölümü üzerine Türk Dili gazetesinde onun sanatının farklı yönlerini ve hayat öyküsüne yönelik bilinmeyenlerini birinci ağızdan aktardığı “İstiklal Marşı Şairi Mehmet Akif Ersoy” başlıklı bir yazı serisi yayımlar. 1937 yılında yayımlanan bu yazılar 1966'da Hasan Basri'nin oğlu Mürşit Çantay tarafından Akifnâme başlığı ile kitap hâline getirilir. Akif'in sanatçı kişiliğini birincil kaynaktan anlatan bu yazılar bu yönüyle önem arz eder. Ayrıca eser, Akif'in Zola'dan aldığı esintileri bildiren ilk kaynak olma özelliği taşır.

Emile Zola, sanat için sanat anlayışının yaygın olduğu bir devirde toplum gerçekle-
rinin sanat yoluyla ifade edilmesi gerektiğini savunur. Akif de artık sanat için sanat anlayışının geçerliliğini yitirdiğini belirtip sanatın daha yüce meselelere hizmet etmesi gerektiğine inanır. Çantay'ın Akifnâme'de Akif'ten aktardığı cümleler onun bu isteğini ortaya koyar niteliktedir:

Şarkta, garpta yetişmiş meşâhîrin mahalled eserleri tedkik edilince görülür ki her biri, her yazdığı eserinde mutlaka bir gaye ta'kib etmiştir. Demek ki san'at mutlaka değildir. Mâdem ki “san'at san'at içindir” düsturunun ortaya atılmasına rağmen hiçbir edib, hiçbir şâir bir maksad gözetmekten kendini kurtaramıyor; o hâlde, bu düstur artık iflâs etmiş demektir. Kezâlik, mâdem ki bu düsturların hükmüne tebe-
yyet edilemiyor, san'at mukayyed kalıyor, öyleyse san'atı bir takım hasis emellere, sefil ve müstekreh maksadlara âlet edinmektense ulvî, pâk, asîl, necîb duygulara, düşüncelere vâsita kılmak elbette daha ma'kul bir hareket olur (54).

Hem Doğu hem Batı edebiyatlarındaki eserlere hâkim olduğu anlaşılan Akif, sanat için sanat anlayışının çöküşünü bu milletlerde yazılmış eserlerin içeriğinin devrin ana temayülü ile ters düşmesine bağlar. Çünkü bu sanatçılar, edebî eserlerinde sanatı esas gaye edinmelerine rağmen belli bir maksat gözetmeksizin bir metin oluşturamayıp mutlaka bir fikir takip etmiştir. Alıntının devamında sanatın çeşitli duygu ve düşüncelere aracı olması fikrini Emile Zola'nın sanatçı şahsiyetinde birleştirir:

Meselâ: Fransızların en büyük romancılarından herkesin bildiği bir (Emil Zola) vardır ki o zâtin yazdığı hikâyelerin bir kısmını namus kaydında bulunan aileler evlerine sokmazlar. O derece serbest yazılmıştır. Aynı zâtin Meyhane adında bir romanı vardır. Bu roman intişâr ettiği zaman Fransa'da kıyametler koptu: “Bu eser, gayri ahlâkîdir.” denildi. Eğer, “san'at san'at içindir” düsturu (değil başkaları tarafından, Emil Zola kadar serbest düşünen. Emil Zola kadar hayâtı hakîkiyye sahnelerini bütün çıplaklığı ile teşhirden çekinmeyen) o edib indinde bile kabul edilmiş olsaydı bu hücumu karşı onun vereceği cevap ne olmak icâb ederdi? Tabî derdi ki: “Ben ahlâk ile, âdât ile mukayyed olacak kadar dar düşünenlerden değilim. Siz benim eserimde yalnız san'at arayınız. O noktadan bir kusur görüyorsanız o zaman bana hücum ediniz”. Halbuki hiç de böyle demedi. (Emil Zola) eserinin gayri ahlâkî olduğu id-

diâsından son derece müteessir oldu, eserinin ikinci tab'ında bir mukaddime yazarak, onda kitabının gayet ahlâkî olduğunu, bu hükmün bilâ tedkik verildiğini, yoksa hikâye dikkatle okunacak olursa ahlâka münâfi gibi görünen sahîfelerin ahlâksızlığı terzil suretiyle ahlâka hizmet etmiş olduğunu îzah etti (54).

Çantay'ın aktardığı alıntidan anlaşılacağı üzere Akif, Èmile Zola'nın sanatçı kişiliğinden, özellikle *Meyhane* romanından oldukça etkilenmiştir. Akif'in Zola'dan Fransız romancıların en büyüğü olarak bahsetmesi de onun şahsiyetinin önemini Akif'te gösteren bir mertebedir. *Meyhane*'nin ahlâka aykırı bir anlatı olarak kamuoyunda yankı bulmasının haksızlığını savunmakla beraber eserin layığı olan ilgi ve takdiri görmesini temenni eder. Akif'in *Meyhane*'yi anması, kendi manzumesi ile söz konusu roman arasında bağlantı kurma adına önemlidir.

Yine Çantay'ın aynı eserinde Süleyman Nazif'ten aktardığı bir alıntıda Akif'in değer verdiği sanatçılar arasında Zola'nın da ismi zikredilir: "Üstâd Nazif'in kanâatına göre; Akif'in 'pek ziyâde sevdiği şâirler' şunlardı: Arablardan İbni Faarız, Türklerden Fuzulî, Acemce yazarlardan Sa'dî-i Şîrâzî, Fransızlardan Lamartin. Bunlardan başka, Fransızlardan (Alfons Dode) ile (Emil Zola) yı (...) sevdiğini söylüyor" (59).

Akif'in söylemleri dışında onun Èmile Zola ile sanatsal açıdan yakınlığını belirten ilk kişi Nurettin Topçu'dur. Topçu'nun Akif'e dair yazı ve konuşmalarının bir araya getirildiği ve 1957'de kitaplaştırılan Mehmet Akif başlıklı eserde, onu Zola ile sanat anlayışı ekseninde birleştiren şu tespit yer alır: "(...) gerçeğin mahir bir ressamı olan sanatkâr, içtimaî sefaletlere uzanan sosyalist bir ahlâkçıdır. Sanki toplumumuzun Èmile Zola'sı olmak istiyor" (78).

İsmail Özmel, Türk Edebiyatı dergisinde yayımlanan "Akif'in Dünyası" başlıklı yazısında Akif'in Èmile Zola'ya olan hayranlığını belirten bir alıntı paylaşır:

Arkadaşı Mithat Cemal Kuntay, Akif'in beden ve kültür özelliklerini şöyle anlatıyor: "Boğaziçi'nde yüzme yarışı kazanan, Çatalca'da güreşen, Dağistanlı hoca ile Kitabülkâmil'i hasbihâl eden, Musa Kazım Efendi ile Bedrettin'in Varidât'ını okuyan, sonra Èmile Zola'nın romanlarında, insan yığınlarını idaredeki kudreti seven" (63).

Orhan Şaik Gökyay, Tarih ve Toplum Dergisi'nde yazdığı "Mehmet Akif Ersoy'un Sanat Anlayışı Üzerine" başlıklı yazıda, Akif'in Zola'nın *Meyhane*'sinden aldığı etkiler konusunda bir görüş bildirir: "(...) Mehmet Akif, Zola'nın *Meyhane* adlı eserine, zamanında yapılan saldırılara karşı kendini ve eserini savunurken, ahlâka aykırı gibi görünen sayfaların ahlâksızlığı terzil suretiyle ahlâka hizmet etmiş olduğunu îzah ettiğini söyleyerek bu yoldaki düşüncelerine tanık vermektedir" (20).

Bu örneklerin yanı sıra; İnci Enginün, Orhan Okay, Ertuğrul Düzdağ, Özlem Fedai, Muhammet Gür, Mehmet Güneş, Mehmet Said Uluçay ve Baki Asiltürk de Mehmet

Akif üzerine yaptıkları çalışmalarda Akif'in Zola'dan aldığı sanat etkilerinden bahsetmişlerdir.⁴ Görüldüğü üzere Mehmet Akif'in Èmile Zola'nın sanat anlayışından ve yazdığı romanlardan etkilendiği hem kendi ağzından iletilen ifadelerden hem de eserlerinin arasına sızan fikir benzerliklerinden anlaşılır.

2. Èmile Zola'nın Meyhane Romanı ile Mehmet Akif Ersoy'un "Meyhane" Manzummesini Karşılaştırma

Èmile Zola ve Mehmet Akif, ortak bir mekânı ele alma paydasında bir araya gelse de kurgularına konu edecekleri malzemeleri seçme ve bu malzemeyi kullanım şekli açısından birbirinden ayrılır. Bu bağlamda Èmile Zola'nın Meyhane'si roman türünde yazılmış bir eserken Mehmet Akif'in "Meyhane"si manzum bir hikâyedir. Akif'in manzum öykülerini romana yaklaştırma yolunda eserdeki diyalogları sıklaştırması, betimleyici unsurları fazlalaştırması ve kişi sayısını artırıp mekân betimlemesini uzun uzadıya yapması dikkat çeker. Tür olarak farklılık arz etseler de her iki metin de tahkiye içerdiğinden ortak bir şekilde incelenmeye uygundur.

2.1. Biçim Özellikleri Açısından Karşılaştırma

Èmile Zola ile Mehmet Akif, görüşlerini iletme amaçlı tercih ettikleri edebî tür noktasında ayrılırlar. "Çünkü kabul edilen (edebiyat) nev'i, kullanılan ifade tarzı, hisler ve düşünceler üzerine etki eder, onları korur veya onlara engel olur; şu veya bu istikamete meylettirir" (Tiehgem 106). Bu sebeple her iki sanatçının da sanatlarını en iyi icra ettiklerini düşündükleri edebî şekil kapsamında anlatılarını oluşturduğu anlaşılır.

İkisinin söz konusu eserleri farklı edebî türlerle yazıldığından biçimsel farklılık ilk bakışta göze çarpar. Zola'nın Meyhane'si 480 sayfalık hacimli bir romanken Akif'in "Meyhane"si 141 dizeden oluşan orta hacimli bir manzum hikâyedir. Zola'nın eseri bölümlerden oluşur. Akif'in manzum öyküsü ise beyitler eşliğinde dizilir. Karşılıklı diyaloglar ve birbirini takip eden mısralar yoluyla anlatı tamamlanır.

⁴ Söz konusu araştırmacıların bu bağlamda kaleme aldıkları çalışmalar için bkz.: Enginün, İnci. (1997). "Safahat'ta İstanbul'un Romanı". Vefatının 60. Yılında Mehmed Âkif Sempozyumu Bildirileri. İstanbul: İSAR Yayınları, Okay, Okay ve Düzdağ, Ertuğrul. (2003). "Mehmed Âkif Ersoy". DİV İslam Ansiklopedisi, XXVIII, 432-439., Fedai, Özlem. (2008). "Eşyaya Hakikati Söyletmek yahut Mehmet Âkif Ersoy'un Şiirlerinde Tasvirin İşlevi". 1. Uluslararası Mehmet Âkif Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Burdur: Burdur Mehmet Âkif Ersoy Üniversitesi Yayınları, Gür, Muhammet. (1997). "Mehmet Akif Ersoy'un Edebiyat Anlayışı", Vefatının 60. Yılında Mehmet Akif Sempozyumu Bildirileri, İstanbul: İsar Yayınları. Güneş, Mehmet. (2012). Servet-i Fünun'dan Cumhuriyete Türk Edebiyatında Manzum Hikâye, İstanbul: Hece Yayınları, Uluçay, Mehmet. (2016). Mehmet Âkif: Dil Üslup ve Sanatı. Ankara: Atlas Yayınları., Asiltürk, Baki. "Mehmet Akif Ersoy'un Manzum Hikâyelerinde Anlatım Teknikleri", Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2021, Güz (351) Özel Sayı, 135-151.

Manzum hikâye teknik açıdan romana göre daha kısıtlı imkânlar içerir. Romanda karakter sayısı, olayların anlatıldığı zaman dilimi ve kurgu gereği yaşananlar manzum hikâyeye nazaran daha geniş çapta ele alınmaya uygundur. Bu yüzden Zola'nın romanındaki şahsiyetlere dair bilgi edinimi Akif'in manzum öyküsündekilere kıyasla daha fazladır.

Zola'nın bu romanı yazma sürecinde doktorlarla yaptığı mektuplaşmalar, romandaki gerçekçi tasvirlerin tıbbî kaynaklarını göz önüne seren kanıtlardır. Akif ise manzumunda anlatmaya çalıştığı toplum gerçeğini yansıtabilmek için ek bulguya başvurmaz. Sanatçılığının getirdiği gözlem yeteneği ona hiç mensubu olmadığı ortamları nesnellikle anlatmasını ve gerçeklik platformu yaratmasını sağlar. Ancak romanın teknik açıdan manzum hikâyeye nazaran daha karmaşık bir yapıya sahip olduğunu ve oluşum sürecinde daha fazla beslenme kaynağına ihtiyaç duyduğunu da belirtmek gerekir. Bu sebeple Emile Zola'nın *Meyhane*'yi yazarken birçok çalışmadan yararlanması romanın kurgusundaki bağlantı araçlarının düzenli kurulması adına gerekliken Akif'in manzum öyküsünde şairaneliğine güvenerek ilhamı dışındaki kaynaklara bakmaması doğaldır.

Zola'nın romanında olayların geneline, olanlara ve olacaklara, kahramanların duygu ve düşünce dünyalarına hâkim bir anlatıcı romanın başından sonuna dek okurlardır. Bu anlatıcı yer yer sözü kahramanlarına teslim etse de kurgu genelinde hâkim ilahi bakış açısıyla olanları gözler. Akif'in "Meyhane"sinde ise üçüncü tekil şahıs anlatıcının varlığı sezilir. Bu anlatıcı uzaktan olayları izler, müdahale etmez. O da Zola gibi yer yer kurgu gereği diyaloglar yoluyla sözü kahramanlara bıraksa da büyük ölçüde gözlemci sıfatıyla anlatıda kendine yer bulur.

Dil ve anlatım özellikleri incelendiğinde iki sanatçının da belirli bir kesime hitap eden ağır ve karmaşık dil özelliklerine sahip bir üslup tercih etmek yerine sade ve anlaşılır bir dille anlatı kurguladığı dikkat çeker. Sanat anlayışları gereği toplum yaştantısını tüm çıplak gerçekliği ile aktarma amacı güttüklerinden açık ifade tarzından yararlanmaları, kısa cümleler kullanmaları ve betimleyici unsurlara sıklıkla yer vermeleri konusunda birleşirler. "Fransız edebiyatında Èmile Zola'nın Türk edebiyatında da Hüseyin Rahmi'nin roman kişilerini ait oldukları sınıfın diliyle konuşturmaları gibi Akif de manzum hikâyelerindeki kişileri yaşadıkları çevrenin telaffuzuyla konuşturur" (Güneş 179). İki de kurguda oluşturdukları toplum hayatının inandırıcılığını artırmak adına doğal konuşmalara yer verirken yerel söyleyişlere de başvurur.

2.2. İçerik Özellikleri Açısından Karşılaştırma

Her iki anlatının kurgusundaki olayların ilerleyişi benzer özellikler taşır. İlk olarak Èmile Zola'nın *Meyhane*'sinde ana karakter, sevgilisi Lantier tarafından aldatılıp iki

çocuğuyla tek başına bırakılan, daha sonra çatı ustası Coupeau ile hayatını yeniden kurmaya çalışan yoksul ve çalışkan bir çamaşırhane işçisi olan Gervaise Macquart'tır.⁵ Gervaise'in hep daha iyiye ulaşma arzusu ve kocasının sakatlığı onu aşırı harcamaya iter. Bu konuda kendini dizginleyemeyen Gervaise git gide borç batağına saplanır. Bu bataktan kurtulmak için çırpınırken yolu bir başka bataklık olan meyhaneye düşer. Émile Zola'nın bu romanı, Fransa'daki işçi sınıfları arasında son derece yaygın olan alkolizmin sosyolojik sonuçlarını konu edinir. Meyhane müdavimi bir birey alkol ve türevinden ürünleri tüketerek sadece kendi bedenini değil işini, ailesini ve sosyal hayattaki diğer ilişkilerini de mahveder. Bu bağlamda Gervaise ve kocası Coupeau, meyhane batağına düşen alkoliklerin fiziksel ve ahlâkî bozulmasını çarpıcı bir gerçekçilik örneği olarak sergilerler.

Mehmet Akif Ersoy 1911 yılında yayımladığı Safahat adlı şiir kitabında yer alan "Meyhane" başlıklı manzum hikâyesinde, Meşrutiyet Devri İstanbul'unun ahlâkî anlamda çöküşünün sebebi olarak gördüğü mekânların başında gelen meyhaneyi ve bu yapı etrafında mahvolan bireylerle yıkılan yuvaları işler. Manzumede anlatıcı şair akşam gezintisi sonrası rastladığı meyhaneye dair gözlemlerini sıralar. Bu "han kılıklı virane"yi anlatırken meyhaneye giren çocuklu bir kadın üzerinden yıkılan bir aile faciasına şahit olur.

Eserlerde işlenen konularının benzerliği iki sanatçının anlatılarının belirli izlekler etrafında ortak özellikler taşımasına yol açmıştır. Bunlar çeşitli başlıklarla sıralanabilir:

Aile: Her iki sanatçının anlatısında meyhanenin aile kurumu üzerindeki yıkıcı etkisi ön plandadır. Kocaları meyhane batağına saplandığı için otorite yoksunluğu yaşayan ailelerinin lideri hâline gelen kadın karakterler iki anlatının da sürükleyicisi konumdadır. Zola'nın romanında bu rolü üstlenen kadınının adı Gervaise iken Akif'in manzumesindeki kadının adı verilmez.

Aynı adlı iki anlatıda meyhane sadece orayı devamlı dolduran bireyleri değil, o kişilerin geride bıraktığı aileleri de yok eder. Bir ailenin çöküşünü en derinden hisseden ve bu yok oluştaki zararı en fazla yaşayan kişiler ise söz konusu ailelerin çocuklarıdır. Özellikle güçlü bir baba otoritesinin hissedilmediği ailede büyüyen veya büyümeye çalışan bir kız çocuğu olmanın zorlukları iki sanatçının anlatısında yer alan meselelerin başında gelir. Bundan ötürü ikisi de meyhane müdavimi bir babanın ardında kalan ailenin kız evladını işler. Yuva olmaktan uzak sadece dört duvar arasında takvimleri deviren bireylerin çocukları ebeveynlerinin sorumsuz davranışlarının cezasını çekmek zorundadır.

⁵ Ana karakter Gervaise Macquart, Rougon-Macquart ailesinin soyundan gelen torunlardan biridir. Bu serinin ilerleyen romanlarında ise Gervaise'in çocukları anlatılır. Germinal'de oğlu Etienne, Nana'da ise kızı Nana ana karakter olarak kurgunun başrolü üstlenirler.

Zola'nın *Meyhane*'sinde bu ceremeyi çeken kişi Gervaise ile Coupeau'nun kızı Nana'dır. Nana sarhoş bir anne ve babanın kızıdır. Onların başıboşluğu yüzünden kızları yarı aç yarı tok bir hayat sürer. Düştüğü sefil hayatın sorumlusu olarak gördüğü ebeveynlerinden ve yaşadığı evden nefret eder hâle gelir:

Nana, Asomuar'ın önünden geçerken anasını meyhanenin dip tarafında burnunu kadehe batırmış, erkeklerin sövüp saymaları ortasında kendinden geçmiş bir hâlde görünce korkunç bir öfkeye kapıldı. (...) Öyle geceler ki, baba sarhoş ana sarhoş, yiyecek ekmek bulunmayan, leş gibi kokan Allah'ın belası ev... İnsan evliya olsa bu evde oturamaz (401).

Nana, ailesini yıkan meyhanenin önünden geçerken anne ve babasını acınacak bir durumda görür ve bir süre onları izler. Hem babasını hem de annesini meyhaneye kaptırmış bir evin yoksulluk ve çaresizlikle uğraşan kızı olarak hayat karşısında yapayalnız olduğunu idrak eder. Sefaletle baş edemeyeceğini anlayan Nana anlatının sonunda bir fahişe olur.⁶

Akif'in *meyhane* merkezli anlatısında ise babasının alkolikliği yüzünden "sarhoşun kızı" damgasını alınca yazılı bulan kız çocuğu İffet'in dramına da yer verilir. Evlilik çağına gelmesine rağmen babasının kötü alışkanlığı sebebiyle kendisine görücü gelmez. Babasının yaptıklarının sonucunu haksız bir şekilde o da çekmek zorundadır. Manzumede bu durum şu dizelerle anlatılır:

Kızın yetiştii, alan yok, nasıl olur ki? Soran

"Şu sarhoşun kızı İffet değil mi? Vazgeç aman! "

Diyen kadınlara; "Pek doğru, pek" deyip gidiyor (86).

Nana içinde bulunduğu buhranlı duruma öfkelenip evden kaçarken İffet, Nana gibi davranmaz.⁷ Yaşadıklarına üzölmekle yetinir, kaderine razı gelir. Annesi de kızının talihsizliğinden yakınır:

Bu söz zavallıyı bilsen ne türlü incitiyor!

Benim güzel meleğim, hiç de tali'in yokmuş:

Anan benim gibi sersem; babansa bir sarhoş (86).

Natüralist anlatılarda yer alan kahramanların makus talihi mensubu oldukları çevre-

⁶ Nana'nın öyküsü, Zola'nın 1880 tarihli devam romanı *Nana*'da geniş çapta ele alınır.

⁷ Etimolojik olarak incelendiğinde Nana ismi Fransızcadada "genç kız, kız arkadaş, metres" gibi anlamlara gelir. İffet ise Türkçede "temiz kadın, namus, ırz" anlamlarını karşılar. İki anlatıdaki kız çocuklarının isimleri üzerinden yapılan bir sembolizasyon söz konusudur. Çünkü Zola'nın *Nana*'sı ebeveynlerini düştükleri çamurdan kurtarmak yerine refaha kavuşmanın yollarını arar ve fahişelik yapar. Akif'in İffet'inin ise kurguda çeşitli yerlerde masumiyeti vurgulanır ve kaderine razı gelen bir genç kız profiline sahip olduğu belirtilir.

de olup biten akışa ayak uyduramayacak denli silik karakter yapısına sahip olmalarıdır. Bu özellik de onları anlatının kurbanı hâline getirir. Aynı zamanda “korku, açlık ve cinsellik gibi dürtülerle hareket eden bu karakterler özgür iradeden de yoksundur” (Uçar 65). Onlar hayatın olağan akışında sürüklenmeye mahkumdur. Bu çöküş eşliğinde hayat mücadelesi vermeye çabalayan bireylerin tek bir çatı altında yuva oluşturmaması ve bir başka yapı yüzünden bu duruma düşmelerinin en acı sonuçlarını çocuklar yaşar. Bu bakımdan Nana ve İffet’in kendi iradeleri dışında gelişen olaylar yüzünden felakete sürüklenmeleri düzenli ve sağlıklı bir ailenin bireyi olamamalarındandır. Bu da onları natüralist metinlerin olmazsa olmaz kahramanlarından biri hâline getirir. Hem Zola hem de Akif toplumsal bir meseleyi ele alırken yıkılmaya yüz tutmuş bir ailenin kızlarını kaderin acımasız oyunları ile baş başa bırakır.

Kadınların Dramı: Teguh Basuki ile Hayuningsih, Zola’nın Meyhane’sini incelerken romanda yer alan kadın karakterlerin erkeklere göre daha zayıf yapıda olduğunu tespit edip bunu birkaç sebebe dayandırır: “Onlara göre kadının boyun eğmesine katkıda bulunan etmenler; güçsüzlük hissi, adaletsizlik, ayrımcılık, sınırlı benlik saygısı ve özgüven eksikliğidir (Basuki ve Hayuningsih 125). Tüm bu dezavantajlara sahip kadın ne kadar dirayetli olursa olsun onu zayıflatan dış etmenlere yenilir. Bundan ötürü Gervaise, mizaç itibarıyla çalışkan ve azimli bir kadın olmasına rağmen yukarıda sıralanan dış etmenlerden -ve genlerinden devraldığı kötü huylarından- ötürü çöküşe doğru gider. Alkol gibi kötü alışkanlığın pençesine düşer ve devamlı meyhaneye gidip gelmeye başlar. Çalışmayı sevmesine rağmen doğuştan kendisine bahsedilen birtakım zaaflarının önüne geçemez ve alkol bağımlısı olur. Bu kötü gidişatta zaaflarına karşı koyamamanın yanı sıra ailesinde alkolik bireylerin bulunması sebebiyle kendisine kalıtım yoluyla miras kalan bir zararlı alışkanlık edinir. Bu da Gervaise’i direniş gösteremediği için anlatının kurbanı hâline getirir.

Akif’in aynı adlı manzum öyküsünde kaderi Gervaise’e benzemekle beraber ondan birçok yönden ayrılan isimsiz bir kadın vardır. Akif burada, alkolik olduğu için meyhaneye gitmeye alışmış kocasına ve onun bu kötü huyu yüzünden ailesini ihmal edip sorumsuz bir hayat biçimi sergilemesine isyan eden bir kadının dramını işler. Zola’nın anlatısı hacimli bir roman olduğu için Gervaise’in kişiliği Akif’in manzum öyküsünde yer alan isimsiz kadından daha derin çizgilerle anlatılır ve ona dair verilen teferruatlar fazladır.

Akif’in isimsiz kadın kahramanının, Gervaise ile bazı noktalarda birleşmekle beraber ondan ayrıldığı önemli bir yer vardır. Şöyle ki Akif’in anlatısındaki kadının huy özellikleri ve soyunda yer alan aile üyeleri hakkında bilgi verilmez. Akif’in de bunları incelemek gibi bir derdi yoktur. O, insanların içinde bulunduğu mevcut hâlleriyle ilgilenir. Bundan ötürü Akif, kadın kahramanının huy ve soy özelliklerini anlatmayı gerekli görmez. Oysa Zola için bu meseleler değer arz ettiğinden Gervaise’in aile geçmişine dair teferruatlar kurgu boyunca okura bildirilir. Akif’in manzumesinde

ise incelenmesi ve sorgulanması gereken acıklı bir aile tablosu dışındaki unsurlar fazlalık olduğundan bu ailenin kökeni ele alınmaz. Bu tablonun ortasında yalnızca çaresiz bir kadın ve onun kendi derdinden ziyade ilgilenmesi gereken bir kızı vardır. Babanın sorumsuzluklarının gölgesinde otoritesiz kalan bir evin yükünü tek başına üstlenmeye gücü yetmeyen kadın, kocasını bu bataktan çekip almaya çabalasa da başarılı olamaz. *Meyhane* ve alkol müptelalığı yüzünden ailesini mahveden kocasına meydan okuyan kadın, *meyhane* erkânından gerekli desteği göremeyince yıkılır ve anlatı sonunda bayılır.

Hem Zola'nın *Gervaise*'i hem de *Akif*'in *meyhaneye* aniden gelen isimsiz kadın karakteri ilk başta anlatılarda adeta birer mikrop yuvası olarak betimlenen bu yere girmekte tereddüt eder. Çünkü bu tür yerler temiz bir kadının bulunmak isteyeceği yerler değildir. Hem mekânsal hem de düşünsel anlamda iticidir, iğrendiricidir. “Özellikle Fransa’da ilk kurulduğu dönemlerdeki amacından sapıp sadece şarap satma gayesi güden bir mekâna dönüşen *meyhaneler*⁸ zamanla o kadar itibarsızlaşır ki düşkün kadınlar dahi burada bulunmaktan kaçınır” (*Chavellier* 67). Zola'nın *Meyhane*'sindeki ana karakter *Gervaise* de *meyhanenin* kötü şöhretini bildiğinden ilk başta *meyhaneye* girip girmeme konusunda kararsız kalır ve bu yapıyı ziyaret etmekten kaçınır: “Girip girmeme konusunda tereddüt yaşar, çünkü o akşam eğlenceye gideceklerine dair söz vermişti kocası. Fakat ona engel olan bir sebep vardı: (...) *Asomuar* namuslu bir kadının gireceği yer değildi” (374).

Gervaise daha sonra bu sözü çiğneyerek namuslu bir kadının uzak durması gerektiğini bildiği *meyhanenin* daimî müşterisi olur. Romanda *meyhaneye* ilk girdiği gün hissettiği iğrenme duygusu ile onu ölüme götüren bu batağa sağlanmasına dek geçen süreçte bir kadının ağır ağır çöküşü sergilenir. O, çalışkan olmasına rağmen zaafllarına karşı koyamaz ve hayatın kendisini felakete sürüklemesine direniş gösteremez.

Akif'in “*Meyhane*”sindeki isimsiz kadın da tıpkı *Gervaise* gibi ilk başta bu mekâna girme konusunda çekingenlik gösterir: “Beş on dakika süren bir düşünceden sonra, / Kadın girdi o zulmet-seray-ı menfura” (85).

Hem Zola'nın romanındaki *Gervaise* hem de *Akif*'in kurguladığı anlatıdaki kadın karakter çamaşır yıkayarak geçimlerini sağlar. Böylece iki kadın meslek seçme noktasında da birleşir. XIX ve XX. yüzyılın başında bir kadının geçimini sağlaması için çalışabileceği sınırlı iş imkânları vardır. Bunların başında gelen meslek ise maddî imkânları kısmen daha iyi durumda olan evlerin temizlik işlerini yürütmek ve çama-

⁸ Fransa’da da *meyhane* kavramı bizde olduğu gibi değişime uğramıştır. 14. yüzyılda Fransa’da, hanlar ve kabare tarzı mekânlar ile *meyhaneler*; insanların dışarıda yemek yiyebileceği başlıca kapalı mekânlardandı. Bu mekânlarda ev yapımı et ve süt ürünlerinin basit yemekler şeklinde sunulduğu yemek listeleri vardı. 18. yüzyılda restoranların ortaya çıkmasıyla *meyhaneler* yavaş yavaş eski değerini yitirmeye başladı. Zamanla kuruluş amacından sapan bu kurumlar, yemek konseptine verdikleri önemi azaltıp alkol menşei içecek satışına ağırlık vermeye başladı.

şır yıkamaktır. Gervaise devrinin çoğu kadınından farklı olarak çalışkanlığı ve becerikliliği sayesinde çamaşır yıkayarak başladığı iş yolculuğuna kendi çamaşırhanesini kurmayı başararak devam eder. Meyhane batağına düşmeden önce oldukça iyi para kazanır ve rahat bir hayat sürer.

Akif'in "Meyhane" manzumesindeki kadın da tıpkı Gervaise gibi çamaşır yıkayarak maddi geçim kaynağı elde etmeye çalışır. Meyhaneye gelip oradaki insanlara derdini anlatırken bu yolda çektiği çilelerden bahseder:

Evet, sen el kapısında sürün işin yoksa;
 Getir bu sarhoşa yutsun, getir paran çoksa
 Zavallı ben... Çamaşır, tahta, her gün uğraş da,
 Sonunda bir paralar yok, el elde baş başta!
 O tahtalar, çamaşırlar da geçti: Yok hâlim (86).

Gervaise'in aksine Akif'in kadın kahramanının akıbeti bilinmez. Onun meyhane müdavimi olmadığı anlaşılrsa da bu aile faciasının ne şekilde sonuçlanacağına dair bilgiler anlatıda yer almaz. Zola'nın romanında Gervaise alkol bağımlısı bir meyhane düşkününü olarak sefalet içinde ölürken Akif'in manzumesindeki kadının bayıldığı yerde anlatı sona erer.

Zola'nın romanında kadın karakterler sürekli dövülür, aşağılanır ve hor görülür. Kadına şiddet romanda oldukça sıradan karşılanan bir unsurdur. Örneğin Gervaise iki kocasından da şiddet görür. Kadının şiddetle sindirilmeye çalışılması ve değersiz görülmesi Zola'ya göre çürümüş bir toplumun en büyük göstergesidir. Kadına değer vermeyen ve onun şiddet görmesine göz yuman bir toplum geri kalmaya mahkumdur. Bu yüzden anlatıda şiddet gören ve eşlerinin gözünde değersiz olan kadınların etrafında şekillenen yozlaşmış bir toplum örneği sunulur.

Akif de aynı görüşte olduğundan kadının erkek egemen bir toplumda geri plana itilmişliğine eleştirel bir gözle bakar. Bir sarhoşun ağzından şu cümleyi aktarır: "Senin karı dediğin adeta pabuç gibidir" (86). Akif, meyhane mensuplarından birine bu cümleyi söyleterek devrinin kadına bakış açısını gözler önüne serer. Onun toplumunun kadına yönelttiği bakış ve biçtiği değer ancak bu kadardır. Oysa durum böyle olmamalıdır. Bu bakış açısı devam ettiği sürece tütmeyen ocaklar meyhanein gölgesinde eriyip tükenecektir.

Meyhane: Her iki anlatı da meyhane etrafında şekillenmiştir. Zola'nın romanında ve Akif'in manzumesinde ana mekân olan meyhane, güçlü bir metafor olarak önce olay örgüsündeki bağlantıları kuran bir kavşak noktası olur. Ardından kurgu ilerledikçe tüm dengeleri alt üst eder. Hem Zola hem de Akif, meyhane odaklı bir kurgu

tasarlarken bu mekânı rastgele belirlememiştir. İki metni de başlıktan kurguya dek meyhane ismi işgal ediyor gibi görünse de iki sanatçının da amacı meyhane yapısı yoluyla insanı ve yozlaşmış bir toplum yapısını anlatmaktır.

Mekân Olarak Meyhane: Kahramanın yaşadığı çevre ile etkileşiminin önem arz ettiği realizm ve natüralizm anlayışları ekseninde yazılan tüm eserlerin geniş bir betimleme ile başladığı fark edilir. Ele alınan toplum gerçeğinin bütünüyle ve gerçekçi bir şekilde kurgulanabilmesi için anlatıcı tarafından aktarılan kuvvetli betimleyici unsurlara ihtiyaç vardır.

Emile Zola da bu anlayışta olduğundan iletmek istediği düşünce doğrultusunda bi-reyi ve onu çevreleyen koşulları tüm yönleri ile ele almak ister. Öncelikle onları somutlaştıran iç ve dış tasvirlerle ağırlık verir. Kurguda aktarılan betimlemeler ne kadar güçlüyse iletmek istenen gerçeklik de o kadar net bir şekilde ifade edilir. Bu yüzden *Meyhane*'de sefil bir yer olarak gördüğü meyhaneyi anlatırken çeşitli sıfatlar yoluyla burayı canlandırmayı hedefler. Meyhaneye yönelik olumsuz bir imaj yaratmak istediğinden meyhaneyi karamsarlığı çağrıştıran sıfatlarla bezeler. Öyle ki romanın uyandıracığı politik etkilerden rahatsız olan bazı Fransız muhafazakârlar, Zola'nın karakterlerinin yaşadığı pis kokulu, kalabalık ve sağlıksız koşulları fazlasıyla şişirilmiş bulur. Zola ise romandaki tüm tasvirlerin abartıya kaçmadığı aksine son derece gerçek olduğu konusunda ısrar eder ve fikrini kabul ettirir.

Akif de Zola gibi mekânın gerçekçi bir şekilde betimlenmesinde dış tasvirin önemini bilir. Şiirin ilk bölümünde meyhane atmosferini sosyal tenkide tabii tutan Akif'in merceğinden bakıldığında, bu güzelliklerden yoksun soğuk viraneyi anlatırken olumsuz tamlamalara başvurmadan kaçınmadığı görülür. Bu yapının zararlarını iyice anlatabilmek için çarpıcı tasvirler kullanır. Akif'in tasvir gücü, sanatçı yeteneğinin yanı sıra dikkatli bir gözlemci sıfatına sahip olmasından ileri gelir.

Zola'nın *Meyhane*'sinde cümleler ilerledikçe meyhane korkunç yüzünü göstererek yıkımlara başlar. Bu ilerleyişte durağandan yüksek tempoya doğru bir gidiş vardır. Akif'in anlatısı ise iki bölümdür. Anlatıcının meyhaneyi gördüğü ana dek ilerleyen süreç ve ardından yaşananlar metnin akışını ikiye bölen bir eksendir. Anlatıcı meyhaneyi görünceye kadar kendi ruh dünyasını terennüm eder. Meyhaneyi gördüğü andan itibaren bir gözlemciye dönüşerek gördüklerini aktarır. Şairin son derece menfi sıfatlar kullanarak yaptığı meyhane betimlemesinde tek bir olumlu vasıf bile bulunmaz.

Her iki sanatçı da meyhaneyi betimlerken güzelliği çağrıştıran sıfatlara pek başvurmadan çarpık ve çirkin bir gerçekliği dile getirir. Zola, romanın ilk bölümünde meyhaneyi şöyle tasvir eder:

Colombe Baba'nın Asomuar'ı, Poissonnière Sokağı ile Rochechouart Bulvarı'nın

köşesindeydi. (...) Kapıda, ortalarından kesilmiş iki fiçinin içinde toza bulanmış katmerli zakkumlar vardı. İçeri girince solda, dizi dizi kadehleriyle, haznesiyle, kalaylı ölçekleriyle kocaman tezgâh uzanıyordu ve geniş meydan, çepeçevre, açık sarı boyalı, parlak cilalı; bakır çemberleri ve muslukları parıldayan iri fiçilerle süslü idi. Daha yukarılarda raflarda likör şişeleri, meyve kavanozları, düzgün dizilmiş çeşit çeşit küçük şişeler duvarları örtüyor, tezgâhın arkasındaki aynaya elma yeşili, donuk altın tatlı kırmızı renklerini yansıtıyordu (39).

Zola'nın ilk bakışta tatlı bir tabloymuşçasına betimlediği meyhane görüntüsü yavaş yavaş çirkinleşmeye başlar. Zaten olay örgüsü de tıpkı tasvirler gibi güzelden çirkine doğru bir düşüş yaşar. Durgun seyirde ilerleyen kurguda kaosu çağrıştıran olaylar yaşanmaya başlar. Kişiler daima öfkeli, hava ise sürekli kasvetlidir:

Öğle yemeği vakti olan o saatte Asomuar boştu. Kırklık şişman bir adam olan Colombe Baba, kollu jilesi sırtında, dört meteliklik içki alabilmek için elindeki taşı uzatan on yaşlarındaki bir kıza içki veriyordu. Kapıdan girip yayılan güneş, sigara içenlerin tükürükleriyle hep nemli duran zemini ısıtıyordu. Tezgâhtan, fiçilerden, bütün meyhaneden bir içki kokusu, bir alkol dumanı yükseliyor, güneşin uçuşan tozlarını adeta kalınlaştırıyor, sarhoş ediyordu (40).

Akif'in meyhane algısını ifade ediş tarzı ise oldukça serttir. Zola gibi yumuşak bir giriş yapmaya ihtiyaç duymadan direkt gözlemlerini arka arkaya sıralar. Onun manzumesi karanlık bir dünyaya girişin ilk yankıları ile başlar:

(...)Basık tavanlı, karanlık sefil bir dükkân;

İçinde bir masa, yahud civar tabutluktan

Atılma çok ölü görmüş acıklı bir teneşir!

Yanında hurdası çıkmış bir eski püskü sedir.

Sakat, bacaksız on on beş hasırlı iskemle,

Kırık dökük şişeler, bir de çinko tepsiyle

Beş on kadeh, iki üç testi... Sonra tezgâhlık

Eden yan üstüne devrilme kirli bir sandık (84).

Meyhanenin tasvirinde renklerin kullanımı da önemli bir yer arz eder. Betimlenecek mekânın canlandırılması adına iki sanatçı da renklerin işlevinden yararlanmışır. Olumsuz çağrışıma sahip bir mekânın betimlenmesinde canlı renkler yerine soğuk renkler kullanılır. Bundan dolayı Cemile Zola ve Mehmet Akif'in meyhane merkezli anlatısında ortama hâkim olan renkler soğuk, mat ve gridir. Bu mekân karanlığı ve boşluğu çağrıştıran ifadelerle ele alınır. Ortam ise sürekli ışıksız, kasvetli ve koyu-

dur. Böylelikle meyhanedeki ışsız ve havasız ortam iki sanatçı nezdinde dipsiz kuyuyu andırıcısına siyahla özdeşleşir. Siyahın hakimiyeti yalnızca meyhaneye sirayet etmekle yetinmez. Çürümüş bir toplumun her alanı hatta insanları bile koyu renkli giyinir, griyi üstlerinden atamazlar.

Örneğin Zola'nın *Meyhane*'sinde güne başlayan insanlar için meyhane ve etrafında şekillenen yeni gün fırtınalı ve siyahtır: "Paris'in güneyinden hızla yükselen mürekkep siyahı bir fırtınayı göstermek için herkesi şarapçı dükkanının kapısına çağırdı" (117).

Yalnız hava ve mekânlar değil, insanlar da soluk renkli görünüme sahiptir: "Azizler, anlaşılmasız yüzlü kadınlar ve erkekler, simsiyah görünüm, sarı renge dönüşmüş hayvanlar, öyle bir insan ve eşya curcunası ki çarpıcı renklerin yan yana gelişinin başını ağrıtmaya başlıyor" (125).

Akif'in "Meyhane"sinde ise burayı gözlemleyen anlatıcı, insanları ve atmosferi karanlık ve vahşetle birleştirir: "Kımıldanıp duruyorken, sefil bir sohbet, /Bu isli zulmete vermekte büsbütün vahşet" (84).

Emile Zola meyhanenin içini "Eski usul bir koltuk meyhanesiydi burası; tavanı basık, karanlık bir yer (...)"(202). şeklinde tanımlar. Akif'in de manzumesinde meyhaneyi aynı sıfatlarla tanımlaması dikkat çeker: "Basık tavanlı, karanlık sefil bir dükkân" (84).

İki sanatçının anlattısında da meyhane bir türlü ışık saçmaz. Çünkü bu mekândan içeri adım atan birinin karşılaşacağı manzara iç açıcı değildir. İçeride bulunan ışık unsurları bile yetersiz görünür. Bundan ötürü Zola'nın romanında anlattığı meyhanenin içi, yanan ocağa rağmen karanlık görünür: "Bir köşede ölü gibi duran ocak soluk bir yıldız parıltısıyla karanlıkların koyuluğunu daha gerilere itiyordu" (215). Akif'in betimlediği meyhanede de yanan bir lamba ışık saçmaz, aksine karanlığı artırır: "Sönük sönük yanıyor rafta isli bir lamba/Önünde bir küme: fes, takke, hırka, şalta, aba" (85).

Böylelikle iki sanatçı da meyhaneyi gerçekçi bir şekilde aktarabilmek için tasvir unsurlarına sıklıkla başvurmanın yanında özellikle olumsuz sıfatlar yoluyla meyhaneye algısı oluşturmaya çalışır. Meyhaneyi estetik güzelliklerden uzak tutarak kötüyü çağrıştıran unsurlarla süslemeyi ihmal etmezler.

İşlev Olarak Meyhane: Hem Emile Zola hem de Mehmet Akif meyhaneyi bireye ve onun üzerinden topluma yayılan sıkıntıların merkezi olarak görür. Bu mekânların toplumu gerileteceğinin bilincinde bir anlayışla buraya kötülüğü etrafa yayan yıkık dökük bir yuva işlevini yüklerler. Söz gelimi Zola'nın *Meyhane*'si ya da anlatıda geçtiği şekliyle "Colombe Babanın Asomuar"ı, güçlü ve zararlı etkisi nedeniyle görkemli olmakla beraber kötü bir dev olarak sunulur. Adeta "insanları içine çekmek

isteyen bir canavarın korkunç çağrışımına sahiptir” (Valentová 12). Bu canavar bir ailenin sonunu getirir. Romanda bu sonun başlangıç cümlesi şudur: “Coupeau’ların evinde Asomuar’ın ispiertosu yıkımını göstermeye başlamıştı” (365).

Akif’in meyhane tanımı ise ölümü çağrıştıran ifadelerle bezelidir. Meyhanenin dekorunu oluşturan unsurlar tabut ve tenesiiri andırır: “İçinde bir masa yahut civar tabutluktan, / Atılma çok ölü görmüş acıklı bir tenesiir” (84). Anlatının sonuna doğru yine ölüm ifadeleri kullanılarak meyhane müdaviminin hâli mezar taşına benzetilir: “Herif mezar taşı tavrıyla dinledi” (84).

Zola, Meyhane’sinin geniş planında büyük günahları ve bu günahları işleyip yozlaşmış bir toplum yaratan insanları ele alır. Söz konusu günahlar zina, açgözlülük, alkolik olma ve tembelliktir. “Bu ölümcül günahların yanı sıra meyhane kişinin kazandırdığı kötü davranışlardan biri de oburluktur” (Valentová 9). Zola’ya göre tüm bu günahların çıkış kaynağı meyhanelerdir. Romandaki karakterler sırasıyla sayılı günahları işleyerek toplumsal çözölmeyi hızlandırır. Ana karakterlerin meyhane batağına düştükten sonra gün yüzü görmeyip toplumsal hayattan kopmaları bunun en kuvvetli delilidir. Bu yüzden günahkâr üreten bir makine işlevi üstlenen meyhane, toplumun sağlığı için ortadan kaldırılmalıdır.

Akif de Zola’nın meyhane üzerinden çizdiği yolu takip eder. “O, kahvehane ve meyhaneleri toplum/şehir hayatı için oldukça zararlı, insanları miskinleştirici yapılar olarak görmektedir” (Güneş 583). O, yaratılmışların en yücresi olarak kabul edilen insanın böyle köhne yerlerde şarap sarhoşluğu ve sigara dumanlarıyla boğuşmasını kabullenemez. “Bu manzum hikâyede örneklem olarak seçilen aile örneğinde [de görüldüğü üzere] meyhanelerin yuvalar yıktığı, çocukların istikbalini kararttığı, insanları merhamet ve vicdan gibi duygulardan uzaklaştırdığı gösterilir” (Güneş 583). Toplumun temel öğelerinden olan ailenin çürümüşlüğünü içki ve meyhane çevresinde dikkatlere sunar. Sosyal hayatın derin bir yarası olarak algıladığı bu çukurlu bölgeyi sorunların kaynağı olarak gördüğünden baştan sona olumsuz motiflerle bezeyerek anlatır. Burada güzelliği ve iyiliği çağrıştıran hiçbir unsur yoktur. Meyhane etrafında kötü davranışlar sıralanır. Bu meyhane kaynaklı davranışlar tıpkı Èmile Zola’nın anlatısında olduğu gibi sorumsuzluk, tembellik, aileyi ihmal etme ve miskinliktir. Akif’in nezdinde tüm bunlar kişiyi batıran davranışlardır. Kişiyi zarar verdiği için topluma da zarar vermektedir.

SONUÇ

Èmile Zola, insan davranışlarının kökenini kalıtsal nedenlere bağlamakla beraber çevre ve birey etkileşiminin de insan hayatı üzerindeki güçlü etkisinin farkındadır. Bu yüzden onun roman kahramanları, kendilerine soyaçekim yoluyla miras kalan

kaderlerini ve bunun çevresel ve zamansal etmenlerle şekillenmiş hâlini yaşarlar. Kadere karşı koymayı deneseler bile buna izin vermeyen iradeleri dışında gelişip kendilerini sınırlayan metafizik kurallar vardır. *Meyhane* romanında olduğu gibi Gervaise'in çöküşü de uysal ve çalışkan bir kadın olmasına rağmen karşı koyamadığı soya çekim yasaları ve çevresel etmenler sebebiyle gerçekleşir. Özellikle meyhanelerin miskinliği beslemesi ve insan sağlığını tehdit eden alkolizmin yuvası olması, zamanının büyük çoğunluğunu burada geçiren bireyleri felakete sürükler. Gervaise ve ailesinin yolu da meyhaneye düşünce çöküşleri kaçınılmaz olur.

Emile Zola gibi meyhane merkezli bir anlatı oluşturan Mehmet Akif ise bünyesinde bulunduğu toplumun acılarını, sıkıntılarını ve hassasiyetlerini en derinden duyumsar ve onların sesini adeta bir halka seslenme kürsüsü olarak gördüğü şiirlerinde anlatır. Toplumsal aksaklıklara sebebiyet veren veya huzursuzluk çıkaran kişi ve mekânları eserlerinde ağır bir şekilde eleştirir. Bu yüzden meyhane gibi kötülük yuvalarının bireyden aileye oradan da topluma verdiği zararlar üzerinde durur. “*Meyhane*” başlıklı manzum öyküsünde birey ve toplum düşmanı bir yapıyı anlatırken yok olan bir ailenin gölgesinde koskoca bir cemiyetin eleştirisini yapar.

Zola ve Akif, ait oldukları toplumun kanayan yarasını tespit edip bu yaranın iyileşmesi için gerçekçi birer anlatı kurgulama paydasında birleşir. Biri roman diğeri manzum hikâye tarzında yazılmış iki edebî eser karşılaştırıldığında olay örgüsü oluşturma yollarının ve verilmek istenen mesajların örtüştüğü anlaşılır. Onlar gündelik hayatın sığ ve çirkin şeklinde tabir edilebilecek sahnelerini yazmakla beraber iyileşmeyi ve kötülüklerden arınıp güzelliklere kavuşmanın yolunu bu anlayışta ararlar. Hitap ettikleri kesime ayna tutma yoluyla onlara kendini gösterme yönteminin işe yarayacağını düşünürler. Kişilerin yolunun herhangi bir şekilde meyhaneye düşmesi için kuru nasihatlerden ve uzun söylevlerden daha etkili olduklarını düşündükleri sanatlarının gücünden faydalanıp hem bireysel hem toplumsal huzursuzluk kaynağı olan bu mekân üzerinden acı olmakla beraber gerçekçi bir toplum panoraması çizmeyi başarırlar.

Zola'nın, meyhane odağında işçi sınıfının sorunlarını ve onların alkolizmle mücadelelerini tüm kaba gerçekliği ile anlatması kendi çağı için tepki doğuran bir edebî tavidir. Romantik duyarlılıkların ve estetik güzellemelerin benimsendiği bir edebî anlayışın yönetimindeki sahaya daha az görülmesi istenen yoksul kesimin hayat koşullarını aktarması edebî bir devrimdir. Onun halk portresi çizerken oluşturduğu karamsar ve ironik havanın ardında ise hep bir acıma duygusu yatar. O, halkından içinde bulunduğu zorlu koşullardan sıyrılıp güzel günlere ulaşabilmesi için meyhane gibi köhne mekânları terk etmesini bekler. Bu yerlerin kişiye ve onun üzerinden topluma verdiği ağır hasarları anlatabilmek için onlara roman yoluyla ayna tutar. Zola'nın anlayışınca aynadan yansıyanları doğru bir şekilde analiz eden cemiyet sağlıklı bir toplum oluşturma yolunda emin adımlar atmaya muktedir olur.

Akif'in meyhaneden bu denli tiksınmesinin alt yapısında ise tembellik ve ayyaşlıkla bağdaştıramadığı Müslümanların bu viran mekânda zaman öldürmeye kapılıp hem kendilerini hem de ailelerini yıkıma sürüklemeleri vardır. Akif'e göre tembelliğin yerilip çalışmanın ve emeğin öneminin her daim yüceltilmesi gerekir. Ona göre bulunduğu çıkmazdan kurtarılması beklenen bir cemiyet ancak çalışkanlığı sayesinde kaostan kurtulabilir. Bu sebeple aylaklık, miskinlik ve ayyaşlık dışında getirisi olmayan bu viranelere müdavim olmayı kendi milletine yakıştırmaz. Sürü hâlinde toplanan insanların bu denli bakımsız ortamlarda birikmesine anlam veremez. Toplumsal kalkınma yolunda sunduğu reçetede bu mekanların terk edilmesini tavsiye eder.

KAYNAKÇA

Al-Zubi, Hasan. "American Realism versus French Naturalism: Henry James, Émile Zola and the Negotiation of Ideology", *Journal of American Studies of Turkey*, c.10, 1999, s.s.17-37.

Asiltürk, Baki. "Mehmet Akif Ersoy'un Manzum Hikâyelerinde Anlatım Teknikleri", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz (351) Özel Sayı, 2021, s.s.135-151.

Basuki Teguh ve Hayuningsih Arifah A. C. "The Life of Gervaise Macquart As A Lower, Working Class Women Under French Second Empire In The Novel L'Asommoir by Émile Zola", *Humonoira*, S.27, 2015, s.s. 119-132.

Chevallier, Jim. "A History of the Food of Paris: From Roast Mammoth to Steak Frites", 2018, s.s.67-80.

Çantay, Hüseyin Bahri. *Akifnâme- Mehmed Akif*, İstanbul Ahmet Said Matbaası, 1996.

Enginün, İnci. "Safahat'ta İstanbul'un Romanı", *Vefatının 60. Yılında Mehmed Âkif Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul, İsar Yayınları, 1997.

Ersoy, Mehmet Akif. *Birinci Kitap Safahat*, Haz. Fazıl Gökçek, Dergâh Yayınları. İstanbul 2007.

Ersoy, Mehmet Akif. "Musahebe", *Sırat-ı Müstakim Mecmuası*, nu: 86, 28 Nisan, 1910.

Fedai, Özlem. "Eşyaya Hakikati Söyletmek" *Yahut Mehmet Akif Ersoy'un Şiirlerinde Tasvirin İşlevi*, 1. Uluslararası Mehmet Akif Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Burdur, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yayınları, 2008, s.s. 677-686.

Güneş, Mehmet. *Servet-i Fünun'dan Cumhuriyete Türk Edebiyatında Manzum*

Hikâye, Hece Yayınları, İstanbul, 2016.

Güneş, Mehmet. “Şehir ve Medeniyet Bağlamında Mehmet Akif’in Şiirlerinde İstanbul”, 100. Yılında İstiklal Marşı ve Mehmet Akif, TBMM Yayınları, Ankara, 2021.

Gökyay, Orhan Şaik. “Mehmet Akif Ersoy’un Sanat Anlayışı Üzerine”, Tarih ve Toplum Dergisi, S.39, Mart 1987, s.s. 20-24.

Okay, Orhan ve Düzdağ, Ertuğrul. “Mehmed Akif Ersoy”, DİV İslam Ansiklopedisi, XXVIII, s.s.432-439, 2003.

Parmeé, Douglas. “Introduction” in Èmile Zola, Nana, Oxford University Press, s.12, 2009.

Tieghem, Paul Van. Mukayeseli Edebiyat, (çev.Yusuf Şerif Kılıçel), Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2017.

Topçu, Nurettin. Mehmet Akif. Hareket Yayınları, İstanbul, 1970.

Valéntova, Kateřina. “The Aesthetics of the Human Beast: A Comparative Study of Zola’s L’Assommoir”. Galdós’ La Desheredada and Crane’s Maggie, Web. 5 Haziran 2024.

Uçar, Aslı. “Zaniyeler’de Doğalcılık ve Ahlâk”, Varlık Dergisi, Ocak 2007; s.s. 64-67.

Uluçay, Mehmet. Mehmet Akif: Dil Üslup ve Sanatı. Atlas Yayınları, Ankara, 2016.

Zola, Èmile. *Meyhane*. Çev. Hamdi Varoğlu, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1970.

Zola, Èmile, *The Experimental Novel and Other Essays*, trans. Belle M. Sherman, Haskell House, 1964.